

Fra Fæstere til Selvejere

Salget af fæstegodset på Tåsinge

Af Svend Højte

Fæstevæsenet

Så sent som indtil for omkring 80 år siden var næsten alle gårde og huse på Tåsinge fæstegods under Valdemars Slot, eller mere korrekt under »Stamhuset Thorseng«, som var godsets officielle navn.

Fæstevæsenet har sin rod meget langt tilbage i tiden. Det er imidlertid ikke formålet med denne artikel at give en redegørelse for dets historie, men til orientering vil det måske være nyttigt at give nogle få oplysninger.

Først dog en undskyldning. – Når en fæster i det følgende altid bliver betegnet som »han«, må det på ingen måde opfattes som en nedvurdering af de kvindelige fæstere. Det er kun gjort for at forenkle teksten.

En fæster ejede ikke selv hverken sin bolig eller den jord, som han dyrkede. Han havde kun brugsretten. Denne havde han fået overdraget ved en aftale med gods-ejeren. Oprindeligt var aftalen kun mundtlig, men for mere end 200 år siden blev det med en ministeriel forordning påbudt, at der skulle oprettes en skriftlig kontrakt, som blev kaldt et *Fæstebrev*. Endvidere blev det bestemt, at der ved et fæstemåls indgåelse skulle afholdes en syns- og taksationsforretning.

Af fæstebrevet skulle det fremgå, hvad fæstemålet omfattede, og hvilke ydelser

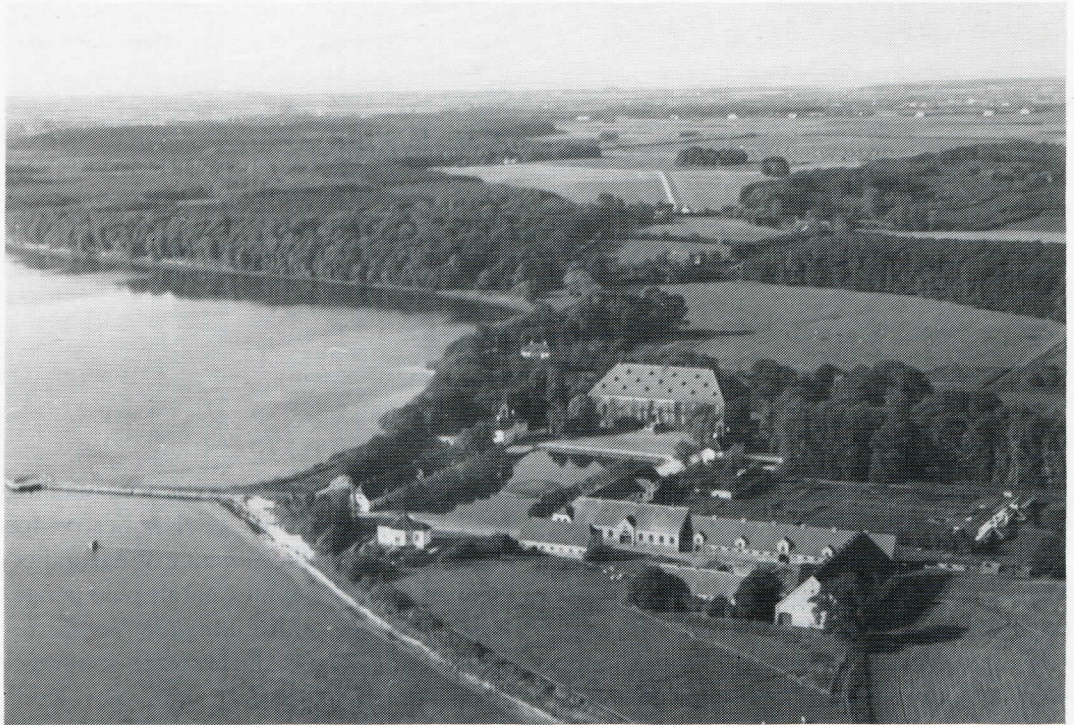
fæsteren årligt skulle erlægge som betaling for brugsretten. Disse ydelser bestod for størstedelens vedkommende af naturalier. Kun en mindre del blev betalt med penge. Ydelserne blev kaldt *Landgilde*. Ved fæstemålets indgåelse skulle fæsteren som regel betale et éngangsbeløb, som blev kaldt *Indfæstning*.

Foruden betaling af landgilde og indfæstning skulle fæsteren i mange tilfælde udføre visse arbejdsydelser for godsejeren. Disse arbejdsydelser, som blev kaldt *Horveri*, blev dog senere afløst af pengeydelser. Fæsterens øvrige pligter vil blive beskrevet nærmere i et efterfølgende afsnit om fæstebrevet.

Godsejeren kunne frit vælge, hvem han ville overlade et fæste til. Fæstemålet gjaldt almindeligvis for fæsterens og hans eventuelle enkes livstid. For sidstnævntes vedkommende dog kun, hvis hun ikke indgik nyt ægteskab. I så fald skulle hendes nye ægtefælle indgå nyt fæstemål og betale indfæstning.

Hvis en fæster døde uden at efterlade sig en enke, var det mest almindeligt, at fæstet blev overtaget af en voksen søn, hvis afdøde efterlod sig en sådan, eller, hvis det ikke var tilfældet, måske af en datter og svigersøn.

Som tidligere nævnt var godsejeren

Valdemars Slot, ca. 1950-52.

(Foto: Helge Heger).

imidlertid frit stillet, og det kunne ske, at han nægtede at overdrage fæstet til en søn, hvis denne på en eller anden måde havde pådraget sig hans vrede. Det bør dog tilføjes, at det kun skete i yderst få tilfælde.

En fæster kunne af forskellige årsager såsom høj alder, sygdom eller ved bortrejse frivilligt afstå sit fæste, som da almindeligvis kunne blive overtaget af en nær slægtning.

Hvis fæsteren ikke havde en sådan, som kunne og ville overtage fæstet, og gods-ejeren ikke havde udset sig en anden fæster, blev der afholdt en såkaldt Fæsteauktion. Det blev da den, der bød den højeste pris, som fik overdraget fæstet.

Fæstemålet var normalt uopsigeligt fra godsejerens side. Kun hvis fæsteren ikke overholdt de forpligtelser, som han havde påtaget sig i fæstebrevet, altså havde »for-

brudt« sit fæste, som man kaldte det, havde godsejeren ret til at overdrage fæstet til en anden.

Det er meget forståeligt, at det for mange fæstere var utilfredsstillende, at de ikke selv ejede den bedrift, som de viede deres arbejdskraft. Det må også indrømmes, at fæstevæsenet ikke var fremmende for befolkningens initiativ og virkelyst.

På den anden side bør man ikke glemme, at fæstevæsenet medførte visse fordele for fæsteren.

I ældre tid skete det ikke så sjældent, at fæsteren som følge af misvækst eller ødelæggelser under krig ikke havde det nødvendige korn til udsæd, når foråret kom. Da godsejeren naturligvis var interesseret i, at jorden blev dyrket, var det ikke ualmindeligt, at han leverede sædekorn. Ganske vist ikke som gave, men mod senere

betaling. En anden fordel var, at en betydelig del af fæsterens ydelser blev erlagt i naturalier. Pengeværdien af denne del af ydelserne afhang altså af priserne på produkterne.

Hvis ydelsen derimod havde været fastsat til et bestemt pengebeløb, kunne fæsteren i en tid med stærkt faldende priser måske ikke betale sin ydelse og som følge deraf blive nødsaget til at opgive sit fæste. Af tilsvarende årsag kan en selvejer blive nødsaget til at lade sin ejendom gå på tvangsauktion.

Fæstebrevet

Fæstebrevenes form og indhold er i tidens løb undergået flere ændringer.

Da mange af nutidens mennesker formentlig ikke har haft lejlighed til at se og læse et fæstebrev, kan det måske til orientering være nyttigt at citere hovedpunkterne i et sådant fra nyere tid. Det er dateret 1874-12/1 og omhandler fæste af en gård.

Den hidtidige fæster var død, og da hans enke indgik nyt ægteskab, udløb hendes fæstemål. Hendes nye ægtefælle skulle derfor indgå nyt fæstemål. Som følge heraf blev der skrevet et nyt fæstebrev.

I indledningen til dette er anført gods ejerens navn samt navnene på såvel den afdøde som den nye fæster.

Derefter følger en angivelse af gårdens *Hartkorn* samt den pålignede såkaldte »Gammelskat«, som var en skat på hartkornet.

Fæstebrevet er opdelt i følgende punkter:

1) Fæsteren modtager bygninger, besætning og inventar samt sæde- og foderkorn, således som anført i vedhæftede synsforretning. – Ved fratrædelse skal han aflevere alt i samme forsvarlige

stand. Han er forpligtet til bestandig at vedligeholde det i hele sin besiddertid.

- 2) Specifikation af landgilde omfattende korn (i alt 15 tdr.) og penge (8 Rdl.), samt leverings- og betalingsbetingelser.
- 3) Endvidere skal fæsteren årligt yde:
1 godt, levende lam med uld, 2 levende gæs af mindst 10 pundes vægt og af sidste års avl, 4 skp. havre, 4 høns og 60 æg. Alt til levering på slottet.
- 4) Stamhusets andel i Konge- og Birketidende. Betales med korn. Tilsammen 9 tdr., 6 skp.
- 5) Alle gården pålagte kgl. skatter og offentlige påbud såsom pengeydelse, kornydelse, kørsel og arbejdsydelse samt præstetiende. Endvidere bidrag til fattig-, skole- og jordmodervæsenet samt »Gammelskat«.
- 6) Brandforsikring.
- 7) Bidrag (6 Rdl. årligt) til »Medicinalkassen«, som var en forløber for sygekasserne.
- 8) Forskrifter om jordens brug og om dens indhegning.
- 9) Aftægtsforpligtelse.
- 10) Jagtretten forbeholdes godsejeren. Oldtidsminder forbeholdes det offentlige.
- 11) Ved eventuel overgang til selveje, enten ved frivillig overenskomst eller ved lovbud, er fæsteren uberettiget til at kræve nogen godtgørelse eller moderation i købesummen som følge af den betalte indfæstning, selv om en sådan moderation efter loven kunne tilkomme ham.

Som afslutning anføres det, at fæsteren skal overholde gældende bestemmelser i love og anordninger vedrørende fæsteforhold samt de forpligtelser, som han har påtaget sig i fæstebrevet.

I tilfælde af misligholdelse af blot en enkelt af disse forpligtelser kan han fratages sin fæsteret.

Endvidere er anført det beløb, som den nye fæster skal indbetale i indfæstning.

Som det fremgår af ovenstående, indeholder fæstebrevet – dog bortset fra fæsterens brugsret – kun bestemmelser om hans ydelser og pligter, men intet om hans rettigheder. Med hensyn til disse måtte han henholde sig til de i love og anordninger om fæsteforhold anførte bestemmelser.

At godsejeren i punkt 10) forbeholdt sig jagtretten kan måske synes mindre væsentligt, men det medførte betydelige ulemper for fæsterne. Sagen var den, at vildtet fra skovene ofte gjorde stor skade på fæsterens afgrøder, og det fik de ingen erstatning for. Bestemmelsen om jagtretten gav derfor ofte anledning til vrede blandt fæsterne.

Endvidere bør man lægge mærke til bestemmelsen i punkt 11). Ved sin underskrift på fæstebrevet frasiger fæsteren sig ifølge denne bestemmelse en eventuel lovbestemt ret til afslag i købesummen. Dette forekommer at være helt urimeligt og lovstridigt. Da fæstegodset senere blev solgt, blev denne bestemmelse da heller ikke opretholdt.

Den foran omtalte synsforretning var før overleveringen af gården blevet foretaget af to vurderingsmænd. Den ene af disse var valgt af den nye fæster, medens den anden var blevet udpeget af Stamhuset. Dermed var lovens bestemmelser blevet overholdt.

Baggrunden for salget

Stamhuset Thorseng og baroniet Schelenborg på Fyn ejedes i sidste fjerdedel af 1800-tallet af baron Carl Frederik Sophus Vilhelm Juel-Brockdorff, (1839 – 1900). Efter hans pludselige død 1900-12/9 blev godserne overtaget af hans ældste søn,

Baronesse Ada Julie Alexandra Reedtz-Thott og hendes første ægtefælle, baron Frederik Carl Niels Otto Juel-Brockdorff. (Foto dateret 1901. Tåsinge lokalhistoriske Arkiv).

Frederik Carl Niels Otto August Juel-Brockdorff, (1866 – 1912).

På det tidspunkt var godsernes økonomi af årsager, som ikke skal omtales her, blevet så dårlig, at den nye ejer ikke kunne opfylde sine forpligtelser, og myndighederne fandt det derfor nødvendigt at sætte godserne under administration. Dette skete med en resolution af 1902-24/2.

Tre dage senere bragte den lokale avis, Svendborg Amtstidende, følgende lakoniske meddelelse:

»Baroniet Schelenborg og Stamhuset Taasinge ere ifølge allerhøjeste Resolution af 24. ds. satte under Administration af en Kommission, der bestaaer af Kammerherre, Hofjægermester J. L. Greve Ahlefeldt-Laurvig-Bille, Egeskov, og Birke-

dommer for Taasinge, Borgmester C. L. Schou, Svendborg«.

Det siger sig selv, at denne meddelelse vakte stor opsigt på øen, skønt beboerne vistnok igennem nogen tid havde anet, at noget ville ske.

Det var for øvrigt en politisk stærkt bevæget tid. Efter rigsdagsvalget året før var den mangeårige Højre-regering blevet afløst af et Venstre-ministerium. Det er denne begivenhed, som man har kaldt »Systemskiftet«. – Der skulle imidlertid gå ikke så få år, før de politiske forhold var blevet stabiliseret. I tidsrummet 1901 – 1913, altså i løbet af kun 12 år, havde Danmark ikke mindre end seks regeringer med skiftende ministerlister. Denne politiske ustabilitet fik en vis indflydelse på de beslutninger, som administrationskommissionen skulle træffe.

Det var kommissionens opgave at bringe orden i godsernes økonomi. Der skulle skaffes kapital, og det var derfor meget nærliggende at sælge ud af fæstegodset.

På dette tidspunkt var langt den største del af det tidligere fæstegods under de fleste af landets øvrige godser blevet solgt til selveje, så der var ikke noget usædvanligt i, at det samme nu blev foreslået for Tåsinges vedkommende.

Af kommissionens ovennævnte to medlemmer blev borgmester Schou allerede i 1903 afløst af borgmester O. F. Smith, Svendborg. Endvidere blev kommissionen suppleret med gårdejer og folketingsmand Andreas Kristensen Rosager, (1850 – 1924), fra Vejstrup på Fyn. – Med tre medlemmer undgik man stemmelighed ved afstemninger.

Af disse tre kan man vel med rette betragte greven som repræsentant for gods-ejeren, borgmesteren for de offentlige myndigheder og gårdejeren for fæsterne.

Det blev i første omgang fæstegodset under Schelenborg, der blev udbudt til

salg. Det synes, som om fæsterne her har fundet både priser og salgsbetingelser rimelige. I hvert fald foregik salget vistnok uden større vanskeligheder.

Lige så glat kom salget af fæstegodset på Tåsinge ikke til at forløbe. Her kom bølgene til at gå højt. En medvirkende årsag til den voldsomme uro var uden tvivl, at der blev blandet både lokalpolitiske stridigheder og private økonomiske interesser ind i debatten.

Bestlutningen om salget – Salgsbetingelser

Det var ministeriet, som på grundlag af et forslag fra administrationskommissionen skulle træffe den endelige afgørelse om salget, og det blev daværende justitsminister Alberti, der traf afgørelsen. Af ovennævnte kommissions tre medlemmer var grev Ahlefeldt imod salget. Han skal have udtalt, at han ikke kunne forstå, hvorfor fæsterne på Tåsinge ville være selvejere. Han syntes, at de havde det godt som fæstere. – »Jeg vil så nødig sælge Taasinge, men Alberti vil jo have det solgt«. – Salget blev altså besluttet mod hans ønske.

Da en del utilfredse fæstere senere klagede over salgspriserne, som de fandt var alt for høje, og derfor forsøgte at få dem nedsat, skal han have udtalt: »Har I tvunget mig til at sælge, saa skal I ogsaa købe, og til de Priser, som jeg bestemmer«. – Det var rene ord for pengene.

Grev Ahlefeldt døde for øvrigt i 1912, og han fik derfor ingen indflydelse på salgspriserne for den del af fæstegodset, der blev solgt på et senere tidspunkt.

Hans efterfølger i kommissionen blev godsejer og folketingsmedlem Wenzel Neergaard, (1864 – 1919). Han var ejer af Faarevejle på Langeland.

Bestlutningen om salget blev offentlig-

gjort i justitsministeriets resolution af 1908-16/12.

Derefter blev der udarbejdet en fortegnelse over, hvilke gårde, huse og ubebyggede jordlodder, som blev udbudt til salg. Salgsprisen for hver enkelt ejendom blev også anført.

Det blev i første omgang ikke alt fæstegodset på øen, der blev udbudt til salg. Kommissionen valgte at begynde med fæstegodset i Bjerreby og Landet sogne.

Det tog naturligvis en vis tid at udarbejde nævnte fortegnelse og salgsbetingelserne, så først 1910-1/10 blev resultatet af arbejdet offentliggjort.

Det vil føre for vidt her at gennemgå alle de 16 punkter i salgsbetingelserne, men de vigtigste af dem bør nævnes:

I punkt 1) bestemmes det, at køberen skulle udbetale mindst en fjerdedel af købesummen kontant. Restbeløbet kunne mod udstedelse af en panteobligation med førsteprioritet i ejendommen blive stående som lån. Dette lån skulle forrentes med fire procent pro anno.

Det tilføjes dog, at nuværende fæstere ved køb kunne påregne at få renten nedsat til to procent pro anno, så længe han eller hans nuværende hustru var i live. Derefter ville renten blive forhøjet til de nævnte fire procent pro anno. Det indestående beløb kunne opsiges med et halvt års varsel såvel fra kreditors som fra køberens side.

Hvis køberen valgte at udbetale hele købesummen kontant, ville han få bevis for, at han, så længe han eller hans nuværende hustru var i live, af Stamhuset ville få udbetalt en rentegodtgørelse af indtil to procent pro anno af den del af købesummen, som han i henhold til foranstående var berettiget til mod pant at lade forblive indestående i ejendommen til nedsat rente.

Beskrivelsen af bestemmelsen er unægtelig noget kompliceret, og mange fæstere

har formodentlig haft svært ved at forstå dens indhold.

I punkt 13), som senere gav anledning til protester, er det bestemt, at alle omkostninger i forbindelse med handelen skulle betales af køberen med to procent af købesummen. Beløbet skulle indbetales til gods-kontoret samtidig med skødets udstedelse.

Sluttelig er det i punkt 16) bestemt, at de anførte salgsbetingelser kun var gældende indtil 1911-1/11. Der var altså en betænkingsfrist på 13 måneder. – En del fæstere fandt imidlertid, at det var en for kort frist, og de forsøgte at få den forlænget.

Salgsbetingelserne er undertegnet af de tre daværende medlemmer af administrationskommissionen. Ved udformningen af betingelserne har de dog formodentlig haft sagkyndig juridisk bistand.

De tilhørende fortegnelser over det udbudte fæstegods og salgspriserne må være udarbejdet i nært samarbejde med den daværende godsforvalter, eksam. jur. Adolf Bjørn-Jensen. Han blev da også en af hovedpersonerne i den efterfølgende debat om priser og salgsbetingelser.

Salgets forløb

Som tidligere nævnt fandt en del fæstere, at de af kommissionen fastsatte salgspriser var alt for høje. – Det siger sig selv, at prisen burde fastsættes på grundlag af ejendomsvurderingen. Spørgsmålet var så, hvilken vurdering, der skulle lægges til grund.

Der var i årene 1903/04 blevet foretaget en almindelig vurdering, men efter at salget var blevet besluttet, blev der gennemført en nyvurdering.

Godsforvalter Bjørn-Jensen påstod senere, at vurderingsmændene med vilje havde vurderet for lavt for at opnå lavere salgspriser. Denne beskyldning måtte han

dog snart efter offentligt give undskyldning for.

Imidlertid fik han og grev Ahlefeldt overtalt de to andre medlemmer af kommissionen til, at der skulle foretages en omvurdering. Den blev foretaget af ham selv og landinspektør Hvenegaard fra Svendborg, og det var denne vurdering, der blev benyttet ved fastsættelsen af salgspriserne.

Dette fandt en del fæstere at være for groft. De kaldte det et kup, som var blevet udført af en smart, snild og kløgtig godsforvalter. Deres beskyldninger mod ham var særdeles krænkende, og de opfordrede ham derfor til at anlægge injuriersag. Det gjorde han dog vistnok ikke.

Ved fastsættelsen af salgspriserne var der blevet taget hensyn til, hvornår den pågældende fæster havde betalt indfæstning. Det prisafslag, der blev givet som kompensation, var forholdsvis mindre, hvis fæstemålet havde bestået i mange år, end hvis det var blevet indgået få år før købet.

De utilfredse fæstere rettede også deres skyts mod et af kommissionens medlemmer, nemlig gårdejer Rosager, som de beskyldte for at have svigtet sine standsfæller i denne sag.

Det var imidlertid ikke alle fæstere, der fandt priser og betingelser uantagelige. Det fremgår af, at der i løbet af de første tre måneder efter, at salget var begyndt, blev købt omkring 15 gårde i Bjerreby og Landet sogne. I de første måneder af 1911 blev endnu flere gårde købt.

Fæstegodset i Bregninge sogn var ikke i første omgang blevet udbudt til salg. Det skete først omkring et års tid senere, og da blev endda kun en del af det udbudt.

De utilfredse fæstere lå ikke på den lade side, men forsøgte at få organiseret en slagkraftig modstand. – På Fyn var der blevet dannet en forening med navnet: »Foreningen af Fæstere i Fyns Stift«. Den-

ne forening holdt 1911-20/3 et møde i Odense. I dette møde deltog også repræsentanter for de utilfredse fæstere på Tåsinge.

Fra flere sider i forsamlingen advarede man fæsterne på Tåsinge mod at købe til de – som man sagde – »opskruede« priser, da det ville kunne skade fæsteafløsningen i det øvrige land.

Sagfører Sejer Briksø fra Svendborg, som støttede de utilfredse fæstere, fandt betænkingsfristen for kort. Schelenborgs fæstere havde fået 20 måneder, og de havde endda fået den forlænget til 26 måneder.

I mødet deltog gårdfæster Jakob C. Foged fra Bjerreby, (1849 – 1922). Han kom til at spille en betydningsfuld rolle som hovedmanden i modstandskampen. – På mødet udtalte han, at mange af Tåsinges fæstere var bange for at vente med at

Gårdfæster, senere gårdejer Jacob Christensen Foged, Bjerreby. (Foto i privat eje).

købe, fordi de frygtede, at fæsteafløsningsloven ikke ville blive vedtaget i Rigsdagen.

Fæstevæsenet var på dette tidspunkt ved at synge på sit sidste vers. Regeringen havde nedsat en kommission, som havde udarbejdet et forslag til en lov om fæsteafløsning. Det skulle imidlertid vise sig, at behandlingen og vedtagelsen af forslaget blev udskudt flere år på grund af 1. verdenskrig. Loven blev derfor først vedtaget 1919-30/6.

På ovennævnte møde i Odense vedtog forsamlingen en udtalelse, som bemyndigede foreningens bestyrelse til at rette en henvendelse til justitsministeriet med anmodning om at få salgsbetingelserne for fæstegodset på Tåsinge ændret således, at de blev i overensstemmelse med fæstekommissionens forslag.

På Tåsinge havde en kreds af fæstere allerede i 1907 nedsat et udvalg til varetagelse af deres interesser. Udvalget sammenkaldte nu til et møde i Landet forsamlingshus. Det blev afholdt 1911-30/3.

Jakob Foged redegjorde for udvalgets hidtidige arbejde. Han oplyste, at henvendelsen til justitsministeriet ganske vist var blevet mødt med velvilje, men på grund af ministerskifter havde man ikke hidtil kunnet opnå nogen reel støtte. – De tre medlemmer af administrationskommissionen havde desværre heller ikke vist nogen forståelse for fæsternes berettigede ønsker.

Indtil nu havde omkring 65 fæstere købt, men der var endnu ca. 700 tilbage. Udvalget håbede, at man ville kunne opnå lempelser for disse. På mødet blev vedtaget en resolution, som opfordrede udvalget til at fortsætte arbejdet.

Udvalget sendte derfor en ny henvendelse til justitsministeriet.

Efter et par måneders forløb var der endnu ikke indløbet svar, men på en eller anden måde var det sivet ud, at svaret ville blive et afslag. Jakob Foged fandt sig der-

for foranlediget til 1911-14/6 at skrive et indlæg i Svendborg Amtstidende under overskriften: »Et falsk Rygte«. Han skrev heri, at udvalget endnu ikke havde modtaget nogen afgørelse fra ministeriet, og så vidt han vidste, havde kommissionen end ikke afgivet sin erklæring om udvalgets seneste henvendelse. Han opfordrede derfor fæsterne til ikke af et falsk rygte at lade sig forlede til at købe, men roligt se tiden an.

Allerede dagen efter måtte han imidlertid i et nyt indlæg oplyse, at svaret nu var indløbet, og at det var et afslag. – Da han skrev sit første indlæg, har han sikkert været i god tro, men alligevel var det en meget kedelig situation, han var kommet i.

Ministeriets afslag sluttede med følgende sætning:

»Justitsministeriet føler sig i øvrigt ikke foranlediget til at blande sig i Forholdet mellem Fæsterne og Administrationskommissionen, naar denne holder sig de i Salgsresolutionen af 16. December fastsatte Vilkaar efterrettelig«.

sign. Bülow, Justitsminister

Det var altså blevet et klart nederlag for udvalget, som derfor fandt det nødvendigt at forsvare sig med en redegørelse. Denne blev offentliggjort få dage senere. – Det blev en meget lang skrivelse, og den vil derfor ikke her blive gengivet i sin helhed, men følgende uddrag afslører tydeligt udvalgets bitterhed over afgørelsen.

»Justitsminister Bülow overlader nu roligt Fæsterne paa Taasinge til den Skæbne, der er beredt dem af en Administrationskommission, hvis demokratiske Medlemmer – skønt Flertal – ikke paa et eneste Punkt har haft Øje og Øre for Fæsternes berettigede Krav«.

De demokratiske medlemmer, som man bebrejder, var naturligvis Smith og Rosager.

Senere i skrivelsen bliver kommissionen beskyldt for at ville tvinge fæsterne til at købe nu med trussel om muligheden for endnu værre vilkår. Det var unægtelig en temmelig hård beskyldning.

Udvalget opfordrede til slut i skrivelsen fæsterne til at vente med at købe. Fristen udløb som tidligere nævnt først med udgangen af oktober. Derved bevarede de dog muligheden for at udnytte de chancer, som fremtiden måske ville bringe. Redegørelsen er dateret 1911-20/6.

Det ser imidlertid ud til, at mange fæstere havde mistet troen på, at udvalget ville kunne opnå gunstigere betingelser. I løbet af den følgende tid blev i hvert fald et betydeligt antal fæstesteder købt. Amtstidende kunne den 28/7 oplyse, at der indtil da var købt omkring 100 ejendomme.

I de følgende måneder udviklede der sig en voldsom avispolemik mellem den foran nævnte sagfører Briksø og redaktøren af Venstre-avisen, Svendborg Avis, A. C. Bondegaard. Avisen kom derved i modsætning til fæsterne, hvoraf flertallet var partifæller og abonnenter.

Når redaktøren alligevel tog parti mod de utilfredse fæstere, var det sandsynligvis efter krav fra lederne af Venstre. Det er meget forståeligt, at de ville støtte Rosager, som var folketingsmand for deres parti.

Man kom derved i den ejendommelige situation, at det blev Højre-avisen, Svendborg Amtstidende, der blev talerør for de utilfredse fæstere, selv om de fleste af disse sikkert støttede partiet Venstre.

Amtstidende optog med glæde fæsternes indlæg, og det skinner tydeligt igennem, at man på redaktionen godtede sig over deres strid med redaktøren af Svendborg Avis. De to aviser var hårde konkurrenter.

Det blev da også Amtstidende, som 18/10 offentliggjorde et nyt indlæg fra

Jakob Foged. Han forsvarede heri udvalgets hidtidige arbejde og gav udtryk for sin skuffelse over, at det havde fået så ringe opbakning fra befolkningen.

På dette tidspunkt var der opstået en splittelse mellem udvalgets medlemmer. Det fremgår klart af hans indlæg i avisen den følgende dag. Han indrømmer heri, at to af udvalgets medlemmer havde købt. Det ene af medlemmerne havde endda købt for nylig og var trådt ud af udvalget. Jakob Foged beskyldte ham for at have været ukollegial.

I dette lange indlæg, der er præget af stor bitterhed, nævnte han tre hovedpunkter i udvalgets henvendelse til kommissionen:

- 1) Forlængelse af købsfristen med 1 år.
- 2) Eftergivelse af de to procent, der straks skulle betales af hele købesummen til dækning af omkostningerne.
- 3) Spørgsmålet om de jordløse huse skulle tages op.

Endvidere skrev han:

»Man havde faaet høfligt Afslag paa det hele. De to Venstremænd i Kommissionen havde skuffet. Et Forsøg paa at faa en Samtale med Rosager blev afslaaet. Han havde intet at tale med os om. Det er Lønningen, man faar for at hjælpe saadanne Mænd ind i Rigsdagen«.

Efter endnu nogle angreb på kommissionen tilføjede han:

»Vi mener at have nogen Ejendomsret til de Gaarde og Huse, der er rejst paa Taasinge, og ligesaa med Jordens Forbedring. Det er dog ved Fædrenes og vor egen Flid, at alle de Værdier er skabt, som nu skal købes og betales saa dyrt. Guds-ejerne har ikke rørt en Finger derfor«.

Dette sidste må dog nok betegnes som en noget uretfærdig beskyldning. Det er i hvert fald helt sikkert, at øens befolkning har al mulig grund til at takke den daværende ejer for de mange reformer og øvrige initiativer, som førte til de meget

betydelige fremskridt, der skete i slutningen af 1700-tallet og i begyndelsen af 1800-tallet. Selv om der var gået 100 år siden da, burde det ikke helt være glemt.

Jakob Foged sluttede sit indlæg med følgende linier:

»Den Kærlighed, vi har til vort Hjem, vor Fæstning, er vel noget af det, der kaldes Fædrelandskærlighed, og det er det, der hovedsagelig nu driver saa mange til at købe deres Fæstesteder, tænker jeg«.

Den fastsatte frist for køb på de tidligere nævnte betingelser var da nær ved at udløbe. Jakob Foged havde åbenbart nu opgivet håbet om at opnå bedre betingelser, og heller ikke han turde løbe risikoen ved at undlade at købe. Nogle få dage før fristens udløb skrev han under på købekontrakten.

Fristen udløb, og dermed var første halvleg af kampen afsluttet. Man kan så spørge, om de forlangte priser faktisk var urimeligt høje, således som de utilfredse fæstere og deres meningsfæller påstod. Noget tyder på, at det ikke var tilfældet.

For det første fordi så mange fæstere så hurtigt valgte at købe. Ganske vist hævdede de utilfredse fæstere, at det var sket under trussel, men det er dog næppe hele forklaringen.

For det andet er det en kendsgerning, at nogle af de fæstere, som havde købt deres gård, solgte den efter forholdsvis kort tids forløb, og de opnåede da at få en pris, der lå en del over, hvad de selv havde betalt.

Af salgets videre forløb synes det for øvrigt at fremgå, at de utilfredse fæstere kun var et mindretal.

Salget fortsætter

Endnu før købsfristen for det udbudte fæstegods i Bjerreby og Landet sogne var udløbet, blev også en del af fæstegodset i Bregninge sogn udbudt til salg. Det skete

1911-1/10, og tilbuddet var gældende indtil 1912-1/11. I lighed med det tidligere udbud var der altså en betænkningsfrist på 13 måneder.

Kort tid før denne frists udløb døde baronen 1912-13/10. Hans søn, Carl Frederik Sophus Vilhelm Juel-Brockdorff, (1905 - 1989), var da kun syv år gammel, og hans mor, Ada Julie Alexandra, født Reedtz-Thott, (1877 - 1974), blev formynder for ham. - Hun blev året efter gift med læge, dr.med. Gustav Wiggers Kiær i Svendborg.

Da anden runde af salget begyndte, var gemytterne endnu langt fra faldet til ro på øen. 1912-25/2 blev der atter afholdt fæstermøde i Landet forsamlingshus. Både Bondegaard og Rosager var blevet indbudt, men de havde begge sendt afbud, hvad der vakte stor harme i forsamlingen.

Sagfører Briksø indledte med at beklage sig over, at indlæg til Svendborg Avis blev nægtet optagelse. Derefter angreb han den tidligere omtalte bestemmelse om betaling af to procent af købesummen til dækning af omkostningerne ved handelen.

Jakob Foged henviste til sine indlæg i Amtstidende samt gav udtryk for sin harme over, at Stamhusets funktionærer gik på jagt på selvejernes marker til trods for, at jagtretten ifølge salgsbetingelserne var overgået til køberen.

Urmager Jørgensen fra Bjerreby angreb redaktør Bondegaard, som han kaldte en overløber. Han meddelte, at han havde opsagt sit abonnement på Svendborg Avis.

En mødedeltager citerede det den gang velkendte smædevers:

*Naar Bondegaard bli'r gammel,
og lange Ewald dør,
saa faar vi Fred i Svendborg,
men heller ikke før.*

Han tilføjede, at en skamstøtte med denne indskrift burde opstilles foran avisens bygning.

Mødet sluttede med en resolution til regering og rigsdag med anmodning om, at omkostningerne måtte blive nedsat.

Salget af en stor del af fæstegodset i Bregninge sogn synes at være forløbet uden yderligere protester. Derimod gik det noget anderledes med salget af husene i Troense. Det ser ud til, at sagfører Briksø her havde særlige interesser at varetage. I hvert fald gik han i felten med en hel række meget skarpe indlæg i Amtstidende. De begyndte 1912-5/11, og de blev fortsat i de følgende uger.

I Troense havde kommissionens medlemmer personligt besigtiget og vurderet hvert enkelt hus, og Briksø påstod, at husene var blevet vurderet alt for højt. Han begrundede sin påstand med følgende oplysning:

»Da der senere blev afholdt offentlig auktion over et af husene, fik godsforvalter Bjørn-Jensen tilladelse til at byde med, men trods dette nåede prisen ikke op på vurderingen«.

Endvidere beskyldte han godsforvalteren for at have misbrugt sin stilling.

Den saglige debat synes efterhånden at have udartet sig til en kamp om personlige interesser.

Den flere gange tidligere omtalte bestemmelse om betaling af to procent af købesummen til dækning af omkostningerne ved handelen var fortsat en anstødssten for fæsterne.

Ved et fæstermøde 1912-24/9 i Landet forsamlingshus vedtog man at anmode kommissionen om tilbagebetaling af beløbet til de fæstere, som havde købt på de hidtil gældende betingelser. I kommissionens svar af 3/11 blev anmodningen imidlertid afslået.

De utilfredse fæstere opgav dog ikke,

men besluttede at indbringe sagen for justitsministeriet.

Det tog nogen tid at udarbejde henvendelsen, som derfor først blev afsendt 1913-8/8. Man anmodede samtidig om, at de fæstesteder, der endnu var tilbage, snarest måtte blive udbudt til salg.

Svaret kom meget hurtigt, og denne gang blev sagen afgjort til fæsternes fordel.

En medvirkende årsag til dette gunstige resultat kan muligvis have været, at det andet ministerium C. Th. Zahle var tiltrådt et par måneder før, og i dette havde han selv overtaget posten som justitsminister.

Allerede den 18/8 kunne Amtstidende oplyse, at ministeriet havde sendt en skrivelse til kommissionen. I skrivelsen fastslog ministeriet, at kommissionen havde været ubeføjet til at kræve de omstridte to procent af købesummen til dækning af omkostningerne ved salget.

Endvidere fik kommissionen påbud om snarest at udbyde det resterende fæstegods og til rimelige priser.

Denne afgørelse betød en overraskende vending i sagen, og den var en klar sejr for fæsternes synspunkter. Dermed fik Jakob Foged oprejsning for sit nederlag et par år tidligere. Afgørelsen gav ham nu medhold i de vigtigste af de krav, som han havde kæmpet så hårdt for.

Kommissionen fulgte hurtigt henstillingen. Efter forhandlinger med repræsentanter for fæsterne lod den udarbejde en salgsplan for husene i Troense. Den omfattede i første omgang omkring 100 huse, og der blev givet ét års betækningsfrist.

1914-27/3 blev der afholdt et fæstermøde på Troense Badehotel. Rebslager L. P. Nielsen redegjorde for forhandlingerne med kommissionen. Han oplyste, at fæsterne havde opnået væsentlige indrømmelser. Den først ansatte salgpris var 300.000 kroner, men den havde man fået

nedsat til ca. 240.000 kroner. Endvidere var rentemoderationen blevet forhøjet fra to til fire procent, og der var opnået et vederlag for servitutter på ca. 9.600 kroner.

Yderligere var salgsomkostningerne på to procent af købesummen bortfaldet. I stedet skulle køberne fremover kun betale de faktiske omkostninger, og de var mindre end to procent.

Alt i alt mente han, at der var opnået et godt resultat. Alligevel anbefalede han fæsterne, at de ikke straks købte, men afventede om den bebudede fæsteafløsningslov ville blive vedtaget, inden købsfristen udløb. Den kunne måske give endnu bedre betingelser.

Forsamlingen besluttede at rette en tak til kommissionen for dens velvillige indstilling under forhandlingerne. – Det var unægtelig blidere toner, end man hidtil havde hørt.

Salget begyndte 1914-1/4, og allerede dagen efter kunne Amtstidende oplyse om de første køb.

Det meget gunstige udfald af forhandlingerne om Troense vakte stor opsigt blandt øens beboere. Det gamle fæsterudvalg af 1907 med Jakob Foged som hovedmand holdt møde 1914-3/4, og fem dage senere holdt det nyere fæsterudvalg af 1913 med blandt andet gårdfæster Hans A. Lolk fra Strammelse ligeledes møde. Begge udvalg anmodede kommissionen om forhandling. Man fandt det rimeligt, at også øens øvrige fæstere fik de samme indrømmelser, som var blevet givet i Troense, hvor salget fortsatte meget hurtigt. Alleerede omkring 1/6 var omkring 20 procent af de huse, der var blevet udbudt til salg, blevet købt til selveje. Et par måneder senere udbrød første verdenskrig, og man fik meget andet at tænke på, men alligevel fortsattes købene også i de følgende år.

I 1919 døde godsejer Wenzel Neergaard, der var formand for administrationskom-

Gårdfæster, senere gårdejer Hans Andersen Lolk, (1861-1947), Strammelse. (Foto i privat eje).

missionen, og fru Ada Kiær indtrådte i hans sted. Ved senere forhandlinger med hende opnåede de tidligere fæstere yderligere visse lempelser i de betingelser, som de havde måttet gå ind på ved købet.

Som tidligere nævnt blev loven om fæsteafløsning først vedtaget efter krigens afslutning. Det skete 1919-30/6, hvorefter den skulle føres ud i livet. Der blev i hvert amt nedsat en kommission med tre medlemmer. Det ene medlem blev udpeget af landbrugsministeriet, medens de to andre blev valgt af amtsrådet.

For Svendborg amt valgte ministeriet gårdmand Herluf Lolk fra Eskær som formand. Sammen med de øvrige amtsformænd deltog han i februar 1920 i et møde i landbrugsministeriet. På dette møde blev den nye lovs bestemmelser gennemdrøftet.

Gårdejer Herluf Mortensen Lolk, (1879-1974), Eskær. (Foto i privat eje).

Han har mange år senere fortalt, at kommissionen begyndte sit arbejde i april 1920. På dette tidspunkt var langt de fleste fæstesteder på Tåsinge allerede blevet købt, så kommissionen fik et let arbejde med at besigtige og vurdere de resterende fæstesteder på øen.

Herluf Lolk har endvidere oplyst, at Stamhuset solgte fæstegods for i alt omkring to millioner kroner.

I fortsættelse af ovenstående kan det tilføjes, at der 1919-4/10 blev vedtaget en lov om Lens og Stamhuses overgang til fri ejendom mod en afgift fra ejerne på tyve procent af værdien og afståelse af en tredjedel af jorden mod betaling.

I henhold til denne lov overgik Stamhuset Thorseng i 1923 til fri ejendom, og fra april 1924 begyndte udstykningen af den afståede jord til husmandsbrug.

Når enden er god, er alting godt

Overgangen til selveje havde taget ikke så få år, og den havde givet anledning til utilfredshed blandt en del af øens fæstere. Det endelige resultat gav dem imidlertid væsentlige indrømmelser, og der er ingen tvivl om, at befolkningens selvtillid var blevet betydeligt styrket. Det gav den lyst og mod til at tage fat, således at den klarede sig forholdsvis godt igennem de meget vanskelige kriseår, der blev en følge af verdensøkonomiens sammenbrud i slutningen af 1929.

Svend Hansen Højte, f. 1918 i Vårø, Bjerreby sogn. Civilingeniør. Hobby: Tåsinges lokalhistorie. Artikler i Tåsinge Årbog 1989, 1990 og 1991. Adresse: Holmevej 141, 8270 Højbjerg.